

Poruchy osobnosti a osobnostní styly

Klasifikace poruch osobnosti,
maladaptivní kognitivní schémata,
zvýrazněné osobnostní rysy v rámci
normální psychologie.

Poruchy osobnosti

- Podle MKN-10 (1992) se poruchy osobnosti projevují:
- *„charakteristickou a trvalou vnitřní strukturou a projevy chování jedince, které jsou jako celek zřetelně odchylné od očekávaného přijatelného chování dané společnosti (nebo od „normy“)*
- Tyto **odlišnosti se musí projevovat v několika oblastech**, kam patří:
 - *-Poznávání, tj. způsoby vnímání a interpretace věcí, lidí a událostí, formování přístupu k sobě a k ostatním*
 - *-emotivita (rozsah, intenzita a přiměřenost emočního vznětu a odpovědi)*
 - *-ovládání impulzů a uspokojování potřeb*
 - *-způsob chování k ostatním a zvládání interpersonálních potřeb*

Specifická diagnostická kritéria pro poruchy osobnosti dle DSM-IV

- **Trs A- podivíni, excentrici**
- *paranoidní p.o.*
- *schizoidní p.o.*
- *schizotypální p.o.*
- **Trs B- afektovaní, emotivní, dramtizující**
- *antisociální p.o.*
- *hraniční p.o.*
- *histrionická p.o.*
- *narcistická p.o.*
- **Trs C- úzkostní, uhýbaví, ustrašení**
- *vyhýbavá p.o.*
- *závislá p.o.*
- *anankastická p.o.*

Teorie dysfunkčních kognitivních schémat

- Dle představitelů kognitivní terapie A. T. Becka a A. Ellise si lidé s poruchou osobnosti vytvořili během dětství relativně pevný, globální, negativní pohled na sebe, na druhé lidi a na svět – negativní **jádrová přesvědčení**
- ovlivněna geneticky i ranými životními zkušenostmi
- -z jádrových přesvědčení vycházejí předpoklady pro volbu **chování**
- *Příklad z transakční analýzy: Který z postoje ke světu a k sobě by mohl být výrazem poruchy osobnosti?*
- *Já jsem OK, ty jsi OK.*
- *Já jsem OK, ty nejsi OK.*
- *Já nejsem OK, ty jsi OK.*
- *Já nejsem OK, ty nejsi OK.*

Přesvědčení a strategie u poruch osobnosti I.

Porucha osobnosti	Jádrové přesvědčení o sobě	Přesvědčení o druhých	Předpoklady	Strategie chování
Paranoidní	Jsem zranitelný. (Kompenzatorní: Nedám se. Jsem silný.)	Druzí jsou zlí.	Kdybych druhým věřil, mohli by mi uškodit. Když si dám pozor, můžu se ubránit.	Je nadměrně podezřívavý. Hledá skryté motivy, obviňuje, protiútočí.
Schizoidní	Jsem nepřizpůsobivý. Jsem soběstačný. Jsem samotář.	Druzí mi nemají co nabídnout.	Kdysi budu od druhých udržovat odstup, bude se mi dařit lépe. Kdybych se snažil mít vztahy, nefungovaly by. Vztahy nic nepřinášejí.	Vytváří si odstup.
Schizotypální	Jsem vadný.	Druzí mě ohrožují. Jsou nečitelní.	Když mám pocit, že druzí vůči mně mají negativní pocity, musí to být pravda. Když jsem obezřetný k druhým, můžu odhadnout jejich úmysly.	Předpokládá skryté motivy. Vyhýbá se kontaktům. Věnuje se monotónním samotářským činnostem.

Přesvědčení a strategie u poruch osobnosti II.

Porucha osobnosti	Jádrové přesvědčení o sobě	Přesvědčení o druhých	Předpoklady	Strategie chování
Antisociální	Jsem zranitelný. Jsem osamělý. (Kompenzatorní: Jsem silný a chytrý/vychytralý.)	Druzí by mě mohli vykořisťovat, zneužívat.	Když nebudu jednat první, mohou mi ublížit. Když můžu využít příležitost, budu ve výhodě. Druzí jsou hlupáci.	Využívá druhé, manipuluje, napadá, krade.
Narcistická	Jsem méně než druzí. (Manifestní kompenzatorní přesvědčení: Jsem lepší než druzí.)	Druzí jsou lepší. (manifestní kompenzatorní přesvědčení: Druzí jsou horší.)	Když se mnou druzí zacházejí normálně, znamená to, že si o mně myslí, že jsem horší. Jsem originál, potřebuji speciální pravidla.	Vyžaduje zvláštní zacházení, soutěživost.
Histriónská	Nic nejsem. (Kompenzatorní: Jsem velkolepý.)	Druzí si mě nebudou vážit pro mě samého. (Kompenzatorní: Lidé jsou tady proto, aby mi složili, nebo aby mě obdivovali.)	Když nebudu zábavný, nebudu pro druhé přitažlivý. Když se budu chovat dramaticky, získám pozornost druhých a jejich přijetí.	Předvádí se, používá dramatizace, přehánění. Dramatické záchvaty vztaku, pláče. Vyhrožuje suicidiem.
Hraniční	Jsem vadný. Jsem bezmocný. Jsem zranitelný. Jsem špatný.	Druzí lidé mě zradí, opustí. Lidem se nedá věřit.	Kdyby to záviselo jen na mně, nepřežil bych. Když budu věřit druhým, opustí mě. Když budu závislý na druhých, přežiji, ale nakonec budu opuštěn.	Kolísá mezi extrémní chování.

Přesvědčení a strategie u poruch osobnosti III.

Porucha osobnosti	Jádrové přesvědčení o sobě	Přesvědčení o druhých	Předpoklady	Strategie chování
Vyhýbavá	Jsem nežádoucí, neschopný, společensky neobratný.	Druzí lidé mě odmítnou.	Kdyby mě druzí skutečně poznali, odmítli by mě. Když se budu přetvařovat, možná mě přijmou.	Vyhýbá se intimitě. Vyhýbá se hodnotícím situacím.
Závislá	Jsem bezmocný.	Druzí by se měli o mě postarat.	Kdybych se spoléhal na sebe, selhal bych. S pomocí druhých přežiji, budu šťastná apod. Potřebuji druhé, aby mi stále dodávali podporu a odvahu.	Spoléhá se na druhé lidi. Pěstuje závislé vztahy.
Pasivně-agresivní	Jsem soběstačný. Jsem zranitelný vůči kontrolování a zasahování.	Druzí kontrolují, zasahují, vyžadují, jsou dominantní.	Druzí omezují moji svobodu. Kontrola od druhých je nesnesitelná. Musím si dělat věci po svém.	Pasivní rezistence. Na povrchu přizpůsobivost. Vyhýbá se. Sabotuje. Mění pravidla.
Anankastická	Můj svět se může vymknout z kontroly	Druzí mohou být nezodpovědní.	Když nebudu 100% zodpovědný, může se mi zřítit svět. Když zavedu přesná pravidla, dopadne to dobře.	Rigidně kontroluje druhé. Aplikuje pravidla, moralizuje, hodnotí.

Nadměrně a nedostatečně rozvinuté strategie u pacientů s poruchami osobnosti

Porucha osobnosti	Nadměrně rozvinuté strategie	Nedostatečně rozvinuté strategie
Anankastická	Kontrola Odpovědnost Systematičnost	Spontaneita Impulzivita
Závislá	Vyhledávání pomoci Přílnavost	Pružnost Soběstačnost
Pasivně agresivní	Autonomie Rezistence Pasivita Sabotování	Intimita Asertivita Aktivita Kooperace
Paranoidní	Ostražitost Nedůvěřivost Podezřivavost	Klid Důvěra Přijímání druhých
Narcistická	Sebezdržňování Soutěživost	Sdílení Identifikace se skupinou
Antisociální	Bojovnost Utlačování druhých Využívání druhých	Empatie Vzájemnost Sociální citlivost
Schizoidní	Autonomie Stažení se	Intimita Vzájemnost
Vyhýbavá	Sociální zranitelnost Vyhýbání se Tlumení	Asertivita Sebedůvěra Družnost
Hraniční	Impulzivita Upřímnost „Stěpení“ (Splitting) Odvaha Nesouhlas Nekonvenčnost	Ovládání afektů Kooperace Systematičnost Relativnost pohledu Odložení a propracování Afektivní reakce Identifikace se skupinou Důvěra
Histriónská	Předvádění se Sebevycházení Přehánění	Vzájemnost Kontrola Systematičnost

Interpersonální pohled na poruchy osobnosti

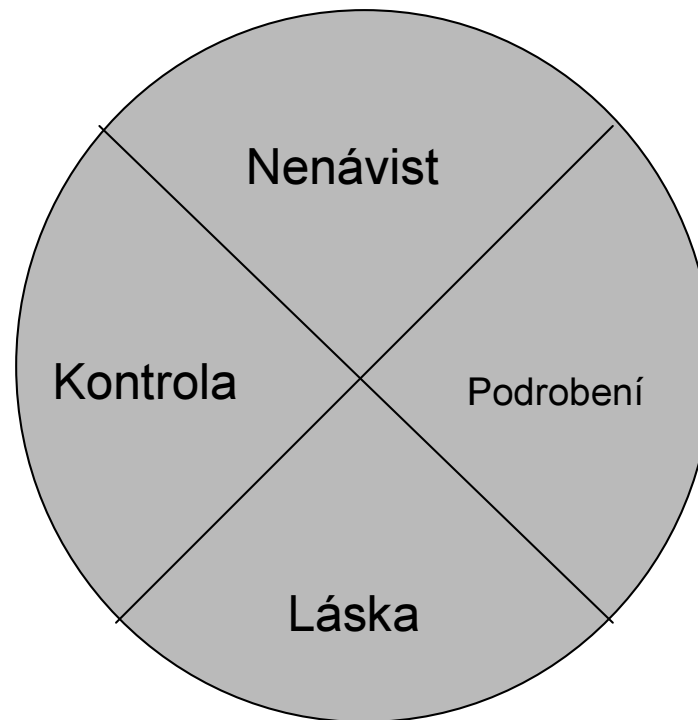
- Dle Benjaminové mají základní osobnostní rysy sociální charakter, jsou odvozeny od základních vztahových módů.
- Za osobnostními rysy stojí tzv. **prototypická přání** – očekávání od druhých, která mohou být rigidní a maladaptivní.
- Interpersonální model osobnosti představil např. T. Leary v testu ICL.

Cirkumflexní interpersonální model – Kieslerův interpersonální kruh

2 dimenze:

- Afiliace (láska x nenávist)

- Kontrola (dominance x submise)

Popisy osobnostních rysů dle ICL

Osobnostní kvadrant dle ICL	Stručný popis kvadrantu
Autokratická osobnost	Vyrovňávání se s úzkostí pomocí chování syceného silou, mocí a ambicemi. Dominance.
Egocentrická osobnost	Orientace na vlastní osobu. Sebeláska, spokojenost se sebou, nadřazenost, sebedůvěra. Poukazuje na slabiny ostatních.
Agresivní osobnost	Hostilní agresivita. Studená striktnost, punitivita, negativní hostilní projevy.
Podezřivá osobnost	Podezřivost, snaha udržet si psychickou stabilitu zachováním distance od ostatních.
Ponížená osobnost	Skromnost, slabost, sebeponížení. Zabývají se tím, co je správné/špatné.
Hyperkonformní osobnost	Závislá, poddajná konformita, měkkost, potřeba vyžadovat pomoc i radu.
Hyperafiliativní osobnost	Konvenčně kooperativní styl a afiliace s ostatními.
Hyperprotektivní osobnost	Rozumní, zralí, samostatní, silní.

Normální a patologická míra osobnostních rysů

Osobnostní kvadrant dle ICL	Adaptivní forma	Neadaptivní forma
Autokratická osobnost	Energické kompetentní chování a autorita (podloženo schopnostmi jedince)	Autokratické, diktátorské pokusy organizovat svůj život i život jiných. Manické projevy, hyperaktivita.
Egocentrická osobnost	Nezávislost a sebedůvěra.	Sobecké využívání druhých, exhibicionismus.
Agresivní osobnost	Trestání adekvátní situaci.	Neschopnost lásky, nadměrná tvrdost, represivita.
Podezíravá osobnost	Kritický přístup, skepse jako obrana před zklamáním.	Zahořklé kritické posuzování druhých, vnímání neadekvátní míry hostility u druhých.
Ponížená osobnost	Skromnost, plachost, citová rezervovanost.	Pasivní poníženost, slabost, hypersubmisivita.
Hyperkonformní osobnost	Důvěřivá konformita s ohledem na situaci.	Bezmezná závislost, bojácnost.
Hyperafiliativní osobnost	Extrovertované přátelské chování, sklon ke kompromisům. Popularita.	Nesnášení pocitu viny: proto se vyhýbají jakékoliv agresi.
Hyperprotektivní osobnost	Odpovědné, ohleduplné jednání.	Karikatura normality, usilují o popularitu. Psychosomatické projevy.

Interpersonální pohled na osobnost: co určité jednání vyvolává u druhých?

Osobnostní kvadrant dle ICL	Obvyklá reakce u druhých
Autokratická osobnost	Poddajná pasivita Obdivná vděčnost Někdy „boj o moc“
Egocentrická osobnost	Úzkost, závist, nedůvěra, obdiv, pocity vl. inferiority
Agresivní osobnost	Nedůvěra, strach a pocity viny (pochybovačnost, podezíravost, plachost)
Podezíravá osobnost	Odmítavé a nadřazené reakce u ostatních. Negativní reakce.
Ponížená osobnost	Punitivní, arogantně nadřazené reakce (sebevědomá nezávislost, striktnost, kritičnost)
Hyperkonformní osobnost	Pomoc a vedení. Dráždí agresivní, hrozbou pro egocentriky.
Hyperafiliativní osobnost	Pocity souhlasu a přátelství. Kritický jedinec to může vnímat jako submisi.
Hyperprotektivní osobnost	Závislost (kooperativní závislost) a obdiv.

Prototypická přání u různých poruch osobnosti

Porucha osobnosti	Prototypické přání
Disociální	Nikdo mi nic nedaruje, leda tak bolest, a tak koukám mít ze všeho výhody a dělám si, co chci.
Vyhýbavá	Cítím se zahanbený tím, jaký jsem, a zesměšněný svojí nešikovností, ale toužím po přijetí.
Hraniční	Být sám znamená, že budu opět zraněn, a to mě teď vzteká, ale nepokoušej se mě opustit.
Závislá	Cokoliv chceš udělat, je bezvadné, jen buď se mnou.
Histriónská	Řekni mi, že jsem nádherný, a navždy mě zbožňuj.
Narcistická	Nejsem nejlepší, koho jsi kdy viděl? Musíš si stále uvědomovat můj talent, konexe a moc.
Paranoidní	Využiješ mě ihned, jakmile si přestanu dávat pozor.
Anankastická	Když ti ukážu, jak perfektně dělám věci, pak mi dovolíš, abych zlepšil věci i pro tebe.
Schizoidní	Prosím, nech mě samotného, necítím se s tebou dobře.
Schizotypní	Konvence mě zlobí/nudí. Je řada jiných cest, jak vysvětlit, o co jde – můžeme je hledat.

Literatura

- Azzopardi, G. (2003). *Kniha psychotestů I*. Praha: Portál.
- Höschl, C., Libiger, J., & Švestka, J. (2002). *Psychiatrie*. Praha: Tigis
- Kratochvíl, S. (2000). *Manželská terapie*. Praha: Portál.
- Leary, T., Laforge, R.L., Suczek, R.F. (1976). *Dotazník interpersonální analýzy – ICL*. Bratislava: Psychodiagnostika.
- Praško, J. (2003). *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál.

Děkuji za pozornost